

פנינים משולחן רבינו הגאון רבי אברהם גנחובסקי זללה"ה

פרשת תרומה תשפ"ג ❖ גליון תקי"ח

לע"נ הרבנית הצדקנית מרת אסתר הדסה בת הר"ר רפאל יונה זצ"ל

עשה דבנין בית המקדש

איתא בקרא מצות עשה דבניית בית המקדש. ויש לעיין האם עשה דבנין בית המקדש ידחה לא תעשה, כגון לבנות בית המקדש על ידי שור וחמור ביחד.

א. היאך מקיים מצוה על ידי בהמה

הנה לכאורה לא שייך הנידון כלל, דהרי בגוף הבנין צריך על ידי מעשה אדם ולא על ידי בהמה, והיינו דיש לעיין בכעין זה אם יבנה מעקה על ידי מחמר אם קיים המצוה. [ונפקא מינה בשבת ויום טוב אם יהא מותר לבנות מעקה על ידי מחמר מדין עשה דוחה לא תעשה, דהרי איסור מחמר בשבת אינו אלא לא תעשה].

ולענין ההבאה, ממה נפשך, אם הוה מצוה גמורה, אם כן שוב בעינן מעשה אדם, ואם ההבאה לא הוה מצוה, אם כן לא שייך בזה עשה דוחה לא תעשה.

ב. בנין על ידי בהמה

אבל באמת מבואר לא כך בגמרא יבמות (ו' א') דדיינינן התם דעשה דבנין בית המקדש ידחה לא תעשה דמחמר, וגם התם יש לשאול כ"ל. אלא יש לבאר דאין הכי נמי גם עצם הבנין אפשר על ידי בהמה ולא בעינן מעשה אדם.

ג. ההבאה על ידי בהמה

תו יש לבאר, דקאי על ההבאה להמקום, דאע"פ דזה מצוה מכל מקום אפשר על ידי בהמה ולא בעינן מעשה אדם. [ויש לעיין מהו לענין קטנים ונכרים].

דהנה חזינן (רמב"ם פ"א הל' בית הבחירה ה"א) דנשים חייבות בבנין בית המקדש אע"ג דאמרינן (שבועות ט"ו ב') דבנין בית המקדש אינו נוהג בלילה, ותיקשי דאם כן הוה מצות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות. ואחד מן התירוצים היינו דאין הכי נמי עיקר הבנין הוה זמן גרמא ונשים פטורות, והא דכתב ברמב"ם דנשים חייבות היינו רק לסייע בהכנה לבנין, כגון בהבאת האבנים ועשיית הפרוכת, דהוה בכלל המצוה ונוהג גם בלילה. (כך כתבו בדברי מלכאל ח"ד סי' ע"א, וח"ה סי' צ"ט, ובקהילות יעקב שבועות סי' ט' אות ב', ובהר המוריה אות כ"ח).

חזינן דאף ההכנה לבנין בית המקדש הוה בכלל המצוה, ואם כן יש לומר דלא גרע מחמר אחר בהמתו מהכנת הדברים.

אבל אינו מוכרח, דאף אם סיוע בכלל המצוה עשה, מכל מקום יש לומר דבעינן נמי בגופו. ולא אדע.

ד. הכשר מצוה

אך חזינן בגמרא יבמות (שם) דמוקמינן קרא דאין בנין בית המקדש דוחה שבת, בלאו דמחמר, ומקשינן נילף מינה דלא אמרינן עשה דוחה לא תעשה, ואמרינן דשאני לענין בנין בית המקדש דהוה "הכשר מצוה", ולכאורה לפירוש רבינו חננאל (בתוספות שם, עיין בקרן אורה) דהכוונה דמצות בנין בית המקדש היא לשם הקרבנות, [אע"פ דמקריבים אע"פ שאין בית], אם כן גם לענין שאר לאוין לא נימא עשה דוחה לא תעשה.

צדיק דומה לארון

וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכְנָתִי בְּתוֹכָם (כ"ה ח')

הנה כתב ברבינו בחיי (כ"ה ל"ט) בשם רבינו חננאל, דקירות הארון היו י"ב אמות. בגלל שהצדיק צריך להיות דומה לארון שיהא בו י"ב השבחים שבתהלים במזמור (ט"ו) "מי יגור באהלך".

[הנה החשבון של י"ב אמות פשוט, שהרי אורך הארון אמתים וחצי, והרוחב אמה וחצי, נמצא דכל היקף הארון שמונה אמות, והגובה אמה וחצי, נמצא דהשטח של ההיקף הוא י"ב אמות מרובעות].

א. רק י"א שבחים

הנה הקשה בספר בעי חיי על רבינו בחיי (מהגאון רבי יעקב שור זצ"ל) דהא בהאי מזמור איכא רק י"א שבחים, ג' בפסוק ב' [הולך תמים, פועל צדק, דובר אמת בלבב], ג' בפסוק ג' [לא רגל על לשונו, לא עשה לרעהו רעה, חרפה לא נשא על קרוב], ג' בפסוק ד' [נבזה בעיניו נמאס, את יראי ה' יכבד, נשבע להרע ולא ימיר], ב' בפסוק ה' [כספו לא נתן בנשך, שוחד על נקי לא לקח].

וכן איתא בסוגיא במכות (כ"ד א') דרש רבי שמלאי שש מאות ושלוש עשרה מצות נאמרו לו למשה וכו', בא דוד והעמידן על אחת עשרה, דכתיב מי יגור באהלך וגו'. ונשאר בצריך עיון גדול.

ב. נבזה בעיניו נמאס

נראה לעני"ד ליישב בשני אופנים, חדא, דהנה כתיב שם "נבזה בעיניו נמאס", ורש"י על תהילים (שם) פירש דהצדיק מואס את הנבזים, דהיינו את הרשעים, ולפי זה הוה רק דבר אחד.

אבל באבן עזרא (שם) פירש דהצדיק חושב על עצמו שהוא נבזה וחושב על עצמו שהוא נמאס, [והיינו כנגד מה שהוא חייב לעשות לכבוד בוראו], אם כן לפי זה אפשר דהוה ב' דברים.

הנה ברש"י במכות (שם) מבואר כפירושו הנ"ל על תהלים, אך ברש"י בסנהדרין (מ"ז א') פירש כהאבן עזרא, שנבזה ונמאס אזיל על הצדיק, דהוה עצמו נתבזה ונמאס בפני עצמו שלא חש לכבודו במקום קידוש ה'. [עיין שם].

ג. נשבע להרע ולא ימיר

עוד יש ליישב, דהנה כתיב נשבע להרע ולא ימיר, ופירש רש"י (תהילים שם) דשומר על שבועתו אפילו אם היא להרע.

אבל באבן עזרא ומצודות (שם) פירשו דנשבע לענות עצמו ואינו מפר שבועתו, אם כן יש לבאר דהוה ב' דברים, חדא, דעושה גדרים לעצמו שלא ילך אחרי הבלי העולם הזה. ועוד, לאחר שעשה גדרים אלה מקפיד לקיימם ואינו מבטלם. [ובגמרא שם משמע כמצודות]. אם כן שפיר יש י"ב שבחים.

וכי תימא דבגמרא מכות (שם) איתא דהוה רק י"א דברים, דאיתא "בא דוד והעמידן על אחת עשרה", אך יש לומר דהוה אחת עשרה כללים שהם י"ב פרטים.

אך אינו כן, דדמי להודה שהחפץ של חבירו אבל יש לו בזה שיוור על שכירות, דיש לומר דההודאה היא על הכל חוץ מהשכירות וזה נשאר שלו. וכן במודה שהחפץ של חבירו אבל יש לו זכות גוביינא מפאת חוב. והנה נחלקו קמאי אם שייך ליתן זכות גוביינא מבלא שיוור זכות בקנין הגוף, ואם נימא שיכול לשעבד, יש להבין יותר שמודה שהחפץ לגמרי של חבירו אבל יש לו זכות גוביינא מפאת חוב. אך אף אם נימא דלא שייך, מכל מקום כאן ההודאה היא שהחפץ של חבירו, אך יש לו בהחפץ זכות גוביינא מפאת שהיה חוב.

ג. שמא הנכרי ימכור לאחר

יש לומר דחייש שמא הנכרי ימכור הבהמה לאדם אחר, ואז לא יוכל לגבות מהלוקח, וכי תימא בשעבד הבהמה לגוביינא אגב קרקע, אך אם אגב מהני רק מדרבנן (תוספות בבא קמא י"ב א' ד"ה אגב) אם כן לא יועיל. אך שיתנה שמוכר להנכרי בתנאי שלא יוכל למכור הלאה.

אך אכתי אינו תקנתא, דהרי איתא בשולחן ערוך (ח"ו"מ ס"י רמ"א ס"ג) דמי שנתן מנתה על מנת שלא ימכור ומכר נתבטלה המתנה מעיקרא. ואם כן אם הנכרי ימכור, תתבטל המכירה הראשונה, ושוב יעבור על מחמר.

אך דן באבני מלואים (ס"י קמ"ג ס"ק ג') אמאי באמת בטלה המכירה ומאי שנא מהיכא דאמר הרי זה גט על מנת שלא תנשא לפלוני, שאם תנשא יתבטל הגט ולא חלו הנשואין, ממילא הגט אינו מתבטל דכל שאין הנשואין חלין נתקיים התנאי ואם כן לא נתבטל הגט. והכי נמי נימא דכיון דעל ידי המכירה בטל המתנה, ממילא אינו מכירה דהרי אינו שלו, ואם כן ישאר מתנה והמכירה יתבטל. ועיין בתשובות אחיעזר (ריש ס"י צ"ד) אייתי שהקשה כך בדברי משפט (ס"י רמ"א ס"ג י"א). וכי תימא שניחוש שמא על הגוי יש בעל חוב מוקדם ואי דהוה דאקני אם כן יחלוקו, אך יוכל למכור על מנת שלא ישתעבדו, ותליא בשיטות הפוסקים. [א"ה. עיין שולחן ערוך ח"ו"מ ס"י ק"א ס"ג ג'].

מעתה שוב הדרא תיקשי קושיית הגר"מ אטלס, שאפשר לקיים שניהם בבנין בית המקדש לענין לאו דמחמר, שמכל מקום יודה שמכר לנכרי אך יש לו זכות גוביינא, ויודה שהיה בתנאי שהנכרי לא ימכור לאחר, ואם כן אף אם הנכרי יעבור על התנאי וימכור לאחר אכתי חל המכירה הראשונה להנכרי ולא יעבור על מחמר.

עוד כמה אופנים דיהני אודיתא

הנה יש לדון כהנ"ל בעוד כמה אופנים דנימא דמהני באודיתא:

א. לענין שביתת בהמתו

הנה מי שהעמיסו על בהמתו משא והוא רואה שהיא מטלטלת ד' אמות ברשות הרבים או מרשות היחיד לרשות הרבים, חייב להוריד ממנה המשא כדי שלא יעבור על שביתת בהמתו.

ואם הטעינו בדברי מוקצה כגון טבל, יש לעיין אם העמידו דבריהם אף במקום עשה של שביתת בהמתו, והנה חזינן דהיכא דהשופר או הלולב על אילן, העמידו דבריהם ואין מורדין אותו משם, אם כן הכי נמי בנידון דידן.

אך יתחייב להפקיר בהמתו, ואף אם על ידי זה יפסיד הבהמה, כל שהיא אינה יותר מחומש ממונו, אבל אם היא יותר מחומש ממונו פטור מלהפקירה.

מעתה אף אם היא יותר מחומש ממונו, מכל מקום לכאורה הא יכלה להודות שהיא של נכרי ומהני מדין אודיתא וכמו במכירת חמץ וככהנ"ל ואם כן לא יעבור על שביתת בהמתו.

ב. הנכרי עיכבה בשבת

הנה איתא בשולחן ערוך (ס"י רמ"ו ס"ג ג') אם השאיל או השכיר בהמתו לאינו יהודי, והתנה עמו להחזירה לו קודם השבת, אבל הנכרי עיכבה בשבת, יפקירנה בינו לבין עצמו קודם השבת, או יאמר בהמתו קנויה לנכרי, כדי שינצל מאיסורא דאורייתא דשביתת בהמתו.

ודנו הפוסקים אם יכולים לזכות בה בשבת. [עיין משנה ברורה שם ס"ק י"ח דביום השבת גופא בודאי הוה הפקר גמור, ואין צריך לחוש שמא יזכה בה אחר בשבת]

[ואם כן לא יוכל לבנות על ידי כהן בבית הקברות אם נימא דליתא התם עשה דקדושים יהיו].

קושיית הגר"ר מאיר אטלס

הנה איתא בגמרא יבמות (ו' א') דסלקא דעתך שמותר לבנות בית המקדש בשבת, דעשה דבנין בית המקדש ידחה לא תעשה דמלאכת שבת. ואע"פ דמלאכת שבת הוי לא תעשה שיש בו כרת, אך איירי שמחמר אחר בהמתו לצורך בנין בית המקדש, דהוה רק לא תעשה גרידא. [אך מסיקין דילפינן מקרא דאת שבתותי תשמורו ומקדשי תראו דאינו דוחה].

והקשה הגר"ר מאיר אטלס זצ"ל (הובא בקובץ הערות ס"י י"ד ה') היאך סלקא דעתך דעשה דבנין בית המקדש ידחה לא תעשה דמחמר, הא אפשר לקיים שניהם כשיפקיר בהמתו, ונמצא שמקיים המצוה דבנין בית המקדש כשמחמר אחר בהמתו לצורך הבנין, אבל אינו עובר בלא תעשה דמחמר. [וכי תימא דבלאו הכי תיקשי דאפשר לקיים שניהם דהרי יכול לבנות גם למחרת, ברשב"א שם מיישב דמכל מקום מפסיד המצוה של היום].

א. האם מחמר רק בבהמה שלו

הנה יש לתרץ להסוברים דעובר במחמר גם הבהמה אינו שלו. אמנם אכתי תיקשי להסוברים דאינו עובר בלא תעשה דמחמר רק כשבהמה שלו. [א"ה. עיין אליה רבה ריש ס"י רס"ו, ועיין תוספות יבמות ו' א' ד"ה "ניגמר" דבכל מחמר איכא גם למען ינוח].

ב. יותר מחומש

הנה הגר"מ אטלס (שם) תירץ דנהי דיקיים המצוה אבל אחר יזכה בה לפני שהוא יזכה ואיירי שעולה לו יותר מחומש ממונו, ולא מחייבין ליה ביותר מחומש כיון דמכח עשה קאתי.

ג. יזכה בה אחר בחצר

לענ"ד יש ליישב עוד, דאם יפקירנה כיון שעוברת בשדה של אחר יזכה בעל השדה גוונא דהוה חצר המשתמרת, ואז לא יוכל לקיים המצוה דבנין בית המקדש, שבעל השדה לא יתן רשות להשתמש בבהמה לצורך הבניה.

אבל הני ב' תירוצים הנ"ל קשיין, דהרי איתא בשולחן ערוך (ס"י רמ"ו ס"ג ג') דבהיתנה בהמתו ביד נכרי, והרי הנכרי יעבוד עם הבהמה ויעבור הישראל על עשה דשביתת בהמתו, אם כן יפקירנה על מנת שלא יזכו בה ואז לא מהני הזכייה. [עיין במשנה ברורה שם ס"ק י"ח]. אם כן שוב קשיא סוגיין דיכול להפקיר בכהאי גוונא שלא יזכה בה אחר.

ד. תליא בהשיטות

אולי נימא דלהסוברים דמחמר רק בבהמה שלו, יסברו דלא מהני הפקר בכהאי גוונא שאחר לא יזכה בה, והשולחן ערוך הנ"ל דמהני בהאי הפקר אתי רק להסוברים דמחמר גם בשל הפקר ולדידהו לא קשה בסוגיין דפקיר. ונמצא דדינא דשולחן ערוך בפלוגתא קמאי. וצריך עיון.

האם מהני אודיתא

הנה אכתי תיקשי שיעשה באופן דקנין אודיתא וכמו במכירת חמץ. אך אם כן יפסידנה. אך הא יכול להודות שמכר לנכרי, והשתא אם הנכרי לא ישלם יגבה הבהמה תמורת המחיר, כי היכי דעבדינן במכירת חמץ, ובה לא יפסיד.

ויש לדון בכמה אנפי האם שייך הכא קנין אודיתא:

א. אף כשאינו הנכרי לפנינו

וכי תימא דמהני אודיתא במכירת חמץ רק כאשר הנכרי מסכים למכירה ומסכים לשלם תמורתה ונתחייב בקנין לשלם. אך צריך תלמוד בזה דיש לומר דאינו כן, דאף כשאין הנכרי קמן אלא שיש הודאת בעל דין שמכר לו יוכל לגבות החפץ.

ב. אודיתא שהשני חייב לו

וכי תימא דלחובתו נאמן שהחפץ של הנכרי ולא לזכותו שהנכרי חייב לו.

להסוברים דאיסורי הנאה שלו. [נעין קצות החושן ס"י ת"ו ס"ק ב' דאיסורי הנאה הוי שלו. אמנם עיין בתשובות חתם סופר (ח"ו"מ ס"י קס"ה) ובחזון איש (ב"ק ס"ג סעי' ט"ז) דלית להו הוכחת הקצות החושן, דבאמת אינו שלו ורק יש לו בה זכות מצוה].
ותיקשי שיקנה לנכרי באודיתא, וכך יהא החמץ של הנכרי וינצל מבל יראה.

ויש לומר דאינהו דסברי דאיסורי הנאה שלו, סברי דאיירי התם שכופה כלי דוקא באופן שביטל ואינו עובר בבל יראה אלא מדרבנן, והני דסברי דאיירי אף בלא ביטל, יסברו דאיסורי הנאה לאו שלו. וצריך עיון.

הלכות שבת - דיני שבת התלויים בדבור - ענף ב'

שבתחומך ואני ישמור פירות שבתחומי, כלומר אף על פי שאינו יכול לילך שם, מכל מקום כיון שמותר לישראל חברו לשומרן, אין באמירתו כלום.

ויליף מזה ברשב"א (שבת שם, הובא בר"ן שבת ס"ד ב' ד"ה ומדאמרין) דישאל שקיבל עליו שבת קודם שחשיכה מותר לומר לישראל חברו שעדיין לא קיבל שבת שיעשה לו מלאכה פלונית, הואיל והיא נעשית בהיתר לעושה אותה. [ולעני"ד הדין נותן דמי שקיבל תוספת שבת מותר לומר גם לנכרי].

והובא דינא דהרשב"א בשולחן ערוך (סי' רס"ג סעי' י"ז), וכתב ברמ"א דהוא הדין במוצאי שבת, שמי שמאחר להתפלל במוצאי שבת או שממשיך סעודתו בלילה, מותר לומר לחבירו ישראל שכבר התפלל והבדיל לעשות לו מלאכתו להדליק לו נרות ולבשל לו ומותר ליהנות ולאכול ממלאכתו.

והקשה בשערי תשובה (סי' רס"ג ס"ק כ"ב) בשם תשובות פני יהושע (ו"י"ד ס"ג) שבמוצאי שבת ליחייב משום שליחות, וכאן לא נימא שאין שליח לדבר עבירה, דהרי לשיטת רבינא (בבא מציעא י"ב) כיון דהשליח לאו בר חיובא לא אמרינן דאין שליח לדבר עבירה.

[אמנם לרב סמא (שם) תלי באי בעי עביד, ואם כן הכא אין שליח לדבר עבירה. והנה ברמ"א (סי' קפ"ב סעי' א') פסק כרבינא, דאי השליח אינו בר חיובא חלה השליחות, אך בש"ך (שם ובסי' שפ"ח ס"ק ס"ז) פסק כרב סמא דתליא רק באי מצי עביד].

ותירץ בתשובות פני יהושע דחשיבא בר חיובא אם יקבל שבת. ותמה הגרע"א (קמא ס"י קצ"ד) דמכל מקום במוצאי שבת מאי איכא למימר. ובבית מאיר (אה"ע ס"י ה', מובא בשערי תשובה שם) דן דבאיסורי שבת לא שייך כלל שליחות.

והנה ביום טוב שני של גלויות דנו בפוסקים אם מותר לומר לבן ארץ ישראל לעשות מלאכה, [והנה ביום טוב שני בחוץ לארץ, אסרינן גם לבן ארץ ישראל ואף בצנעא, אלא יהא הנידון רק בבן חוץ לארץ הבא לארץ ישראל], ובחכמת שלמה (סי' תצ"ו) כתב דיש לאסור מפאת שליחות לרבינא. ולהאמור תיקשי מאי שנא מתוספת שבת לאחריה. [עיין שם].

ה. להחשיך לקצור משום צדקה

אמרינן (שבת קנ"א א') דשרי להחשיך לצרכי כלה ומת, דכיון דשרי לדבר עליו כיון דהוה דבר מצוה, אם כן שרי גם להחשיך, דכל שרשאי באמירתו רשאי להחשיך. ויש לעיין האם רשאי להחשיך לקצור פירות כאשר הם לצדקה.

ו. להתיר שבות דשבות משום ההספד

הנה אמרינן (שבת קנ"א א', שולחן ערוך סי' שכ"ה סעי' ט"ו) שנכרי שהביא בשבת חלילין (פירוש, כלי גנון חליליים שקולם מעורר הבכיל) לספוד בהם ישראל, אם הביאם מחוץ לתחום, לא יספוד בהם לא הוא ולא אחרים עד שימתין לערב בכדי שיביאו ממקום קרוב.

ותיקשי הא שבות דשבות שרי לצורך מצוה, ותחומין הוה מדרבנן, ואף שהמצוה הוה לאחר שבת, [כנודע הנידון], אך יש לומר דאם אי אפשר למיעבד במוצאי שבת אם כן שרינן בשבת, והרי כתבו תוספות (שבת קנ"א א' ד"ה נכרי, ופליגי על רש"י) דהא דאמרינן שנכרי שהביא חלילים בשבת לא יספוד בהן ישראל, היינו דוקא במוצאי שבת בכדי שיעשו, נמצא דאיירי באופן דרצה למיעבד ההספד מיד במוצאי שבת בתוך

גופא, שבדאי הנכרי לא יינחנו כל זמן שהיא תחת ידו למלאכתו. אך עיין במגן אברהם שם ס"ק י"א. ועוד עיין בשער הציון ס"ק כ'.

ותיקשי דהוי מצי למיעבד כהני"ל שיקנה לנכרי בקנין אודיתא, ואז לא יוכלו לזכות בו. ואולי יש כאן חשש דנפיק מינה חורבה. [א"ה. יש לבאר דכוונת רבינו משום מראית עין, וכעין הא מה שכתב במשנה ברורה שם ס"ק י"ד].

ג. מוצא חמץ בביתו

הנה בלאו הכי קשיא לי, דהנה איתא בגמרא פסחים (ו' א') המוצא חמץ בביתו ביום טוב, כופה עליו את הכלי, ואיירי (עיין במשנה ברורה שם סק"ו דכך היא סתימת השולחן ערוך) אף בלא ביטלו דעובר על בל יראה,

[רבינו כתב ההערות דלהלן לפום ריהטא בלימוד הגמרא].

א. איסור להחשיך בשבת

הנה אמרינן (שולחן ערוך סי' ש"ז סעי' א') דבדבר שאין בו צד היתר לעשותו היום, אפילו אם אין בו אלא איסור דרבנן, כגון שיש לו חוץ לתחום פירות מוקצים, כיון שאי אפשר לו להביאם היום, אסור לומר לחבירו שיביאם לו למחר, וכן אסור לו להחשיך בסוף התחום כדי שימהר הלילה לילך שם להביאם.

והנה האיסור להחשיך לכאורה היינו גם בתוספת שבת שלאחריה. והנה לענין מוקצה כתב בישועות יעקב (סי' רס"א ס"ק ה') דשרי בתוספת שלאחריה, ויליף לה מהא דאמרינן דלא אמרינן מיגו דאתקצאי מפאת יום שעבר, ותיקשי הרי מכל מקום איכא תוספת, אלא על כרחך דאין איסור מוקצה בתוספת.

אך איתא בפרי מגדים (סי' רע"ט ס"ק י"ד) דאסירא מוקצה בתוספת. ונצטרך לומר דלא אמרינן מיגו מפאת התוספת אלא חשיבא לענין מוקצה שהיום טוב טרם נכנס.

ב. אסור לומר לנכרי להביא שופר

הנה לומר לנכרי להביא שופר מחוץ לתחום דאורייתא אסרינן, אבל אם הביא מותר לתקוע בו, דמצוות לאו ליהנות ניתנו.

ותיקשי הא בדרך רמיזא יהא שרי, ואם כן אף באמירה להביא לשתרי, דהרי בכהאי גוונא אין כאן איסור אמירה כמו שמצאנו לענין היתר בורגנין.

אלא שמעינן מהכא דדוקא סיפור שרינן מפאת היתר בורגנין, אבל לא אמירה לנכרי שיעשה עבורו.

והנה כתב ברשב"א (שבת קנ"א א') דמי שקיבל שבת מותר לומר לחבירו למיעבד מלאכה, והביא ראייה מדשרי לומר שמור לי בתחומך ואני אשמור בתחומי. אבל בר"ן (שם) כתב דאינה ראייה דהרי התם בשמור לי בתחומך שרי משום היתר בורגנין. ולכאורה לפי דברינו תתיישב דעת הרשב"א, דהרי לענין למיעבד מעשה שמירה לא שרינן משום בורגנין.

ג. ודבר דבר

הנה קיימא לן (שולחן ערוך סי' רס"ג סעי' י"ז) כהרשב"א שמי שקבל עליו שבת קודם חשיכה מותר לומר לישראל חברו לעשות לו מלאכה. ושמעתי ששאלו את הגאון בעל דרך אמונה זצ"ל שמכל מקום ליתסר משום ודבר דבר.

והשיב הגאון זצ"ל דאיירי לדבר מצוה. אך צריך עיון דלא הוזכר בפוסקים האי חילוקא. תו, דאם הוה דבר מצוה הא איכא דסברי (עיין ביאור הלכה סי' שמ"ב ד"ה "מותר" בשם פרי מגדים) דמותר אמירה לעכו"ם לדבר מצוה גם בתוספת שבת כמו שמותר בבין השמשות.

ולכאורה יש ליישב באופן אחר, דכיון דלהעושה מותר לא הוה ודבר דבר. אך הרי אסור בשבת לומר אעשה דבר פלוני למחר, אע"פ שלהעושה יהא מותר, ואם כן אכתי תיקשי באמת מהו ההיתר לומר לישראל חברו.

אלא נצטרך לומר דבאומר בשבת אעשה דבר פלוני למחר אזלינן בתר השתא שהוא שבת, משא"כ כאשר השתא לעושה מותר, שפיר שרינן.

ד. במוצאי שבת יהא שליחות

אמרינן (שבת קנ"א א') שמותר אדם לומר לחבירו שמור לי פירות

שיכול לטלטל מוקצה בשינוי, או מפאת דזה גופא שינוי. עיין בכל זה בתשובות חזון נחום (ח"א סי' ל"ג) ובברכת שמעון (למסכת שבת).
 עוד יש ליישב, שהרי הקשו תוספות (שם ד"ה אלא אם כן) מה מהני שהביאו מתוך התחום, הלא הביאם דרך רשות הרבים, ומה לי ארון וקבר שנעשו בשבת ומה לי חלילים שהובאו דרך רשות הרבים. ותירצו תוספות דבהביא ממקום קרוב לא מהני כל כך הבאתו דזה הנאה פורתא. מעתה נימא גם לענין טלטול מוקצה בשבת דהוה רק הנאה פורתא.

ענינים שונים [א']

שנוכר אינו רוצה בנדר. [דאם רוצה בנדר, מבואר ברמב"ם (פ"ב מהל' נדרים ה"ד) שחל הנדר, כמו שכתב בחזון איש שם ריש סי"ק ד'].
 וכתב דזה תליא בביאור הך דינא דמודעה, דלהצד דהוה מפאת שמשוי נדר בטעות, אם כן בנידון הנ"ל הרי לא היתה טעות, אבל להצד דהוה מפאת כח דיבורו הקודם שבכוחו לבטל הנדר, [וזה לשון החזון איש, שחסר בנדר ביטוי שפתיים דכיון שהתנה שאם ידור יהא בטל אין בדיבורו ממש כל זמן שלא ביטל התנאי], אם כן זה יהא גם בנידון הנ"ל.
 וכתב שם דנראה כצד השני. והביא ראיה מהא דאמרין חוץ מנדרי תענית, והרי התם ודאי דבשעת קבלת התענית ניחא ליה בהנדר. [ועיין שם במקום אחר שכתב דמודעה משוי ליה נדר טעות]. מעתה לפי זה נשאר דמודעה של קטן אינו כלום.

ג. מודעה לפני שנתגייר

השתא יש לעיין מהו בנכרי שעשה מודעה לפני שנתגייר, דהנה על נדרים שנדר בהיותו נכרי, תחול המודעה, אם כן יש לעיין אם תחול גם על הנדרים שנדר לאחר שנתגייר, או דילמא לא יחול, דנימא דלענין נדרי ישראל שאני.

ד. ראוי לקטן שהגדיל למסור מודעה שנית

הנה ראיתי דכתב בספר תשובות והנהגות (ח"ג סי' ק"ס) דראוי שקטן שהגדיל יעשה עוד פעם מודעה על הנדרים.

ענינים שונים [ב']

המחמר נמצא במקום שאינו שבת, כגון שאצל הבהמה שקעה חמה ולדידיה אכתי יש שמש.

דבשלמא לענין שביתת בהמתו יש לומר דאזלינן בתר הבהמה ואיכא איסור שביתת בהמתו, אבל לענין מחמר יש לעיין האם סגי בבהמה לחודיה או במחמר לחודיה, [ואם לדידיה שבת ולדידיה לאו שבת יתחייב], או דילמא בעינן תרווייהו.

ג. אזלינן בתר הבהמה

לקוצר דעתי יש לדון דאזלינן בתר הבהמה לחודיה. ואם כן הכי נמי לענין נידון דידן, עדיפא השתים שבכל אחת פחות מכשיעור.

ענינים שונים [ג']

התנאי חלו הקידושין למפרע ונמצא דכבר עשה הקידושין, והרי חזינן בתרומת הדשן (ח"ב סי' רל"ג) לענין פדיון הבן לאחר ל', דאין לברך קודם הל' דהשתא לא קא עביד מידי. ויש לעיין אם אפשר לחלק.

[אך בתשובות האלף לך שלמה (אה"ע סי' ק"ט) כתב דמקדש לאחר ל' יכול לברך בכלות הל'. וצריך עיון מפיסקא דתרומת הדשן הנ"ל. וכמו כן דן במקנה (קונטרס אחרון הל' קידושין סי' ל"ד) בקידושין על תנאי אם מברך, וכתב דיש לומר דמברכים בשעת קיום התנאי, והביא מן מרבקה שבירכו רק אחר כך בשעת קיום התנאי. וצריך עיון הרי כשנתקיים התנאי חלו הקידושין למפרע ונמצא דכבר עשה הקידושין. ואף אם חל לאחר מכן, מכל מקום יש לעיין מתרומת הדשן הנ"ל. ועוד עיין בהגרע"א (כ"ח תנינא עמוד ק"ה)].

ב. אבל שהחיינו יברך

אבל הכא נראה שבאמת יברך בעת הגשמים, שהרי אם הודיעוהו על מתנה שהיתה מכבר, מברך השתא, כמו דאמרין (משנה ברורה סי' רכ"ג סי"א) בהודיעוהו שנוול לן בן שמברך שהחיינו, חזינן דהחיוב בשעת ידיעה, והכי נמי בשעת ירידת הגשמים הוה שעת ידיעה.

כדי שיעשו, ואם כן לא יתכן להביאם רק במוצאי שבת.
 אך יש לומר דלא שרינן משום שבות דשבות לצורך מצוה, כיון שיכול לדחות את הלוייה וההספד, ונימא דהזריזות בזה אינה מתרת שבות דשבות. ועיין.

ז. החליל מוקצה

תו יש לשאול דאף בתוך התחום יהא אסור דהרי החליל מוקצה והוה כלי שמלאכתו לאיסור.
 ויש לומר דשרינן טלטול מוקצה על ידי נכרי, וטעמא או מפאת

קטן שמסר מודעה והגדיל

הנה קיימא לן (נדריים כ"ג ב') דמועילה מסירת מודעה שהנדר לא יהא נדר, אם בשעת הנדר אינו זכור מהמודעה.
 והשתא יש לעיין מהו בעשה מודעה בהיותו קטן ועכשיו הגדיל.

א. שורש הספק

שורש הספק, האם משוינן לדיבורו של הנדר כטעות, שדעתו בשעת נדרים לא יסתור גלוי דעתו קודם, ואז אין נפקא מינה אם היה קטן או גדול, או דילמא טעם המודעה שבכח דיבורו לבטל עתיד, ואם כן לא מהני דיבור של קטן.

[אמנם מפאת הא דמופלא סמוך לאיש יכול לנדור, יש לומר דרק לנדר יש לו כח אבל לא למסירת מודעה, והרי דנו בפוסקים (משנה למלך פ"ב מהל' נזירות ה"ג, אמרי בינה הל' נדרים סי' כ"ח, מנחת חינוך מצוה ש"ג סק"ו ומצוה ש"ח סק"ח ומצוה ת"ז סק"ה, ובשו"ת רב פעלים יו"ד ח"א סי' ל"ח) לענין אם יוכל להשאל, וכמו כן דנו בפוסקים (רי"ט אלגזי בכורות פ"ד אות נ', מהרש"א גיטין ס"ה ב' על תוספות ופדו, מנחת חינוך מצוה תק"ז סי"ד, שואל ומשיב קמא ח"א סי' מ"ז ד"ה והנה) לענין אם יוכל לעשות שליח להפריש תרומה].

ב. בשעת הנדר היה נודר

הנה דן בחזון איש (יו"ד סי' קמ"ג סי"ה) בעשה מודעה ובשעת הנדר שכח מהמודעה, אבל יודע בעצמו שאם היה זכור גם היה נודר, ולאחר

עיקר איסור מחמר

יש לדון אם מוכרח מחמת פיקוח נפש לחמר אחר בהמה, ויש לפנינו ב' אפשרויות, או לחמר אחרי שתי בהמות ועל כל אחת חצי שיעור, או לחמר אחרי בהמה אחת ועליה שיעור שלם. הי מינייהו עדיפא.

א. שורש הספק

שורש הספק, האם לאו דמחמר משום לתא דהבהמה, אם כן עדיפא השתים, שהרי בכל אחת רק פחות מכשיעור, אמנם אם מחמר משום לתא דידיה, אם כן שקולים ואיזה שירצה יעשה.

ב. נפקא מינה

הנה נפקא מינה כשהבהמה נמצא במקום שהוא שבת, אבל האדם

מתנה על תנאי

מי שקיבל מתנה בתנאי שירדו גשמים, בשעת הקנין אינו יכול לברך שהחיינו או הטוב והמטיב, דהרי עדיין אינו יודע אם יתקיים התנאי ויזכה בהמתנה.

אלא יש לדון האם יכול לברך בעת הגשמים. מי אמרינן שאינו יכול לברך שהרי אגלאי שכבר קנה מקודם. או דילמא יכול לברך, כיון דהשתא נתברר לו שזכה בהמתנה.

א. לענין ברכת המצוות

הנה ככהאי גוונא לענין ברכת המצוות, כגון שמקדש על תנאי, יש לומר דלא יברך לא בשעת הקידושין ולא בשעת קיום התנאי.

דהרי בשעת הקידושין לא יברך, מכיון שעדיין אינו יודע אם יחול הקידושין, וכמו כן בשעת קיום התנאי לא יברך, דהרי כשנתקיים